

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

7-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) - 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammadovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saporbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;
Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;
Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;
Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;
Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);
Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;
Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;
Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;
Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;
Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;
Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;
Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;
Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;
Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;
Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;
Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);
Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;
Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor
Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;
Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;
Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;
Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;
Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;
Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich
XALQARO MUNOSABATLARDA RAQAMLI DIPLOMATIYANI TADQIQ
ETISHNING ILMIIY-NAZARIY ASOSLARI 10-14

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Mannopova Elzara Toraxanovna
HR TRANSFORMATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPED
AND DEVELOPING ECONOMIES CANADA AND UZBEKISTAN 15-21

Загребельская Милена Владимировна
РАЗВИТИЕ ПРЕДИКТИВНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ МАТЕРИАЛЬНО-
ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕФТЕГАЗОВОГО КОМПЛЕКСА:
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ, АДАПТИВНЫЕ И ЦИФРОВЫЕ ДРАЙВЕРЫ
УСТОЙЧИВОСТИ 22-31

Dr. Abror Kucharov and Dr. Jyoti Meshram
SECTORAL ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT IN UZBEKISTAN 32-42

Суюнова Зухра
РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И АУДИТА ОСНОВНЫХ
СРЕДСТВ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ 43-49

Суюнова Фотима, Суюнова Саодат
ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ УЗБЕКИСТАНА:
ТРЕНДЫ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ 50-62

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xudoyqulov Yo'lchi Azamqulovich
HARBIY TADQIQOTCHI FAOLIYATIDA FANLARARO YONDASHUVLARDAN
FOYDALANISH ZARURATI 63-69

Majitov Maxmud
G'ARB FALSAFASIDA SHAXS HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR TADQIQI 70-76

Latipov Sardor Shavkatovich
JAMIYATDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOYIY
ASOSLARI VA AMALGA OSHIRISH SHAKLLARI 77-81

Ibraximova Dilorom Saloydinovna
HUQUQSHUNOS AXLOQIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING
IJTIMOIY ZARURIYATI 82-87

Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich
JADID MAKTABLARINING O'QITISH TIZIMI VA PEDAGOGIK MEROSI 88-91

Muslimov Sherzod Akbarovich
ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING "BOBURNOMA" ASARIDA
INSON VA OILA MUAMMOSI 92-96

Jantayev Maksud Ibragimovich
AL-XORAZMIYNING ILMIY TADQIQOT HAQIDAGI QARASHLARINING
DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI 97-101

Qosnazarova Palzada
TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI VA TA'LIM-TARBIYA, ADABIYOT
MASALALARINING IJTIMOY-FALSAFIY ASOSLARI 102-106

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Xasanova Sohibjamol Soatmurod qizi
TILNING KOGNITIV FUNKSIYASI VA AXLOQIY-BAHOLASH
(YAXSHILIK/YOMONLIK) KATEGORIYALARINING KONSEPTUAL SHAKLLANISHI 107-110

Burxonova Go'yoxon G'ulomovna
TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA LOTIN TILI VA TIBBIY
TERMINOLOGIYANI SAMARALI O'QITISH USHLUBLARI 111-115

Raxmonova Dildora Mirzakarimovna
JADID ADIBI – TO'LAGAN XO'JAMYOROV (TAVALLO) BADIY
PUBLITSISTIKASINING TIL VA USLUBI TAHLILI 116-122

Yuldasheva Ruxshona Rustamjon qizi
INGLIZ TILIDAGI OTLI KOLLOKATSIYALARNING LISONIY MODELLARI
VA ULARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDAGI ADEKVATLIK
MUAMMOLARI 123-126

Xolmurotova Gulnora
ERKIN A'ZAMNING "OTOYINING TUG'ILGAN YILI" QISSASIDA USTOZ OBRAZI
BADIY TALQINI 127-132

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Kadirova Moxigul Xamitovna
SURISHTIRUVNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI 133-138

Xidoyatov Baxtiyar Batirovich
O'ZBEKISTON JINOYAT PROTSESSIDA SUDGA QADAR ISH YURITISHNING
RIVOJLANISH TARIXI 139-147

Давронов Атобек Равшанович
УЧАСТИЕ СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ 148-155

Alishayev Sobir Tursunboyevich
JINOYAT ISHLARI BO'YICHA SUDLOVGA TEGISHLILIKNI ANIQ
BELGILASHNING HUQUQIY VA AMALIY AHAMIYATI 156-161

Mamatmurodov Farrux
THE UNIQUENESS OF THE SUKUK FINANCIAL INSTRUMENT.
THEORETICAL ANALYSIS OF THE UNIQUE SIMILARITIES
AND DIFFERENCES BETWEEN SUKUK AND BONDS 162-168

Худайбергенов Бахрам, Эгамбердиев Ферузбек
ПОДАЧА ЖАЛОБ И РАССМОТРЕНИЕ ИХ СЛЕДСТВЕННЫМ СУДЬЕЙ
НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА 169-180

<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЗАВЕЩАНИЯ КАК ОСНОВНОГО СПОСОБА РАСПОРЯЖЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННЫМИ ПРАВАМИ	181-186
<i>Normatov Ermatat</i> SHAHAR AHOLISINING ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDAGI HUQUQLARI VA MAJBURIYATLARI	187-196
<i>Abdurasulova Xadichaxon Ravshanbek qizi</i> MEHNAT QONUNCHILIGINI BUZISH BILAN BOG'LIQ JINOYAT QONUNI NORMALARINING RIVOJLANISH TARIXI	197-205
<i>Hazratov Mexriddin Faxriddin o'g'li</i> THE CONCEPT OF DIGITAL SERVICES AS AN OBJECT OF CIVIL LAW RELATIONS	206-210
<i>Mamataliyeva Shahnoza Xushmamat qizi</i> ISHNI SUDGA QADAR YURITISH BOSQICHIDA JINOYAT PROTSESSI ISHTIROKCHILARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	211-218
<i>Abduazizov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> USTUN MUZOKARA KUCHI VA UNING SUISTE'MOLLIK SHAKLLARI: GERMANIYA, YAPONIYA VA JANUBIY KOREYA AMALIYOTINING QIYOSIY TAHLILI	219-228
<i>Uralov Sarbon Sardorovich</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR ETILAYOTGAN FIRIBGARLIK JINOYATLARI TAHLILI	229-236
<i>Abdurashidov Abdurauf Abdurashidovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN BEZORILIK JINOYATLARINING XUSUSIYATLARI	237-243
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Rashidov Anvarjon Sharipovich</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI METODIKASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI	244-248
<i>Maydonova Saboxat Sadulloyevna</i> O'QUVCHILARNING KITOBXONLIKKA BO'LGAN QIZIQISHINI OSHIRISHDA OILA VA MAKTAB O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING INNOVATSION USULLARI	249-253
<i>Jo'rayeva Zarifa Oltinboy qizi</i> JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA DAM OLISH DAQIQALARI VA PAUZALARI	254-259
<i>Kulidjanova Yulduzxon Inomjon qizi</i> AKADEMIK LITSEYLARDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH ("INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI" FANI MISOLIDA)	260-267
<i>Нажметдинова Наргиза Сайфетдиновна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ К ЭПОХЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: АНАЛИЗ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	268-277
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Ismog'ilova Madinabonu, Ro'ziqulova E'zoza</i> INTERYER DIZAYNIDA RANGLAR PSIXOLOGIYASI	278-282

Kutliyeva Feruzaxon Yusupovna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARI KOMPETENTLIGINI

TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA TAHLILI 283-289

Received: 4 August 2025
Accepted: 10 August 2025
Published: 30 August 2025

Article / Original Paper

ANALYSIS OF FRAUD COMMITTED THROUGH INFORMATION TECHNOLOGIES

Uralov Sarbon Sardorovich

Tashkent State University of Law
Department of Criminal Procedure Law
Acting Associate Professor, PhD in Law
E-mail: s.uralov@tsul.uz

Abstract. This article is devoted to the analysis of the most common forms of fraud in the context of the development of information technologies. It examines methods of unlawfully acquiring another's property under the guise of legitimate social or civil-law relations, as well as mechanisms of giving an appearance of legality to unlawful acts. The conclusion outlines proposals aimed at preventing fraud and protecting potential victims.

Keywords: fraud, information technologies, artificial intelligence, criminal-law relations, civil-law relations, disposal of property.

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR ETILAYOTGAN FIRIBGARLIK JINOYATLARI TAHLILI

Uralov Sarbon Sardorovich

Toshkent davlat yuridik universiteti
Jinoyat protsessual huquqi kafedrası
dotsenti v.b., yu.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya. Mazkur maqolada hozirgi axborot texnologiyalari zamonida sodir etilayotgan firibgarlik jinoyatining eng ko'p tarqalgan turlari xususida so'z yuritiladi. Asosan zamonaviy dunyoda ijtimoiy munosabatlar niqobi ortida o'zganing mulkini qonunga xilof ravishda qo'lga kiritish, unga qonuniy tus berish, yoxud firibgarlik jinoyatining sodir etilish usulini go'yoki fuqarolik huquqiy munosabatlar tarzida inssenirovka qilish kabi holatlar ilmiy-amaliy nuqtai nazardan yoritib berilgan. Xulosa qismida esa mazkur jinoyatdan ogoh bo'lish hamda uning qurboni bo'lishning oldini olishga qaratilgan taklif va tavsiyalar aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: firibgarlik, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt, jinoiy-huquqiy munosabatlar, fuqarolik-huquqiy munosabatlar, mulkiy tus berish, mulkni tasarruf etish va foydalanish.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI7Y2025N33>

KIRISH.

Firibgarlik usulining tuzilishidagi asosiy element uni sodir etish usuli bo'lib, uning maqsadi jinoiy tajovuz predmeti hisoblangan mulkni qo'lga kiritishdir.

Firibgarlik usullari shunday yo'llar bilan amalga oshiriladiki, bunda aldov jabrlanuvchining ishonchini qozonadi, natijada u firibgarga o'ziga tegishli mol-mulkni topshiradi. Firibgarlik jabrlanuvchi uchun ochiqchasiga sodir etilsa-da, u ma'lum faktik holatlar haqida chalg'itish bilan bog'liq bo'ladi. Jabrlanuvchilar ko'pincha aldovni darhol emas, balki ancha vaqt o'tgach anglydilar. Bu vaqt mobaynida firibgar nafaqat mulkni to'liq egallab olish,

balki yashirinish yoki tergov uchun muhim bo'lgan dalillarni yo'q qilish imkoniyatiga ega bo'ladi[1].

Firibgarlik usullari juda xilma-xil, ammo shunday bo'lsa-da, ularning takrorlanishi va bir xil shaxslar tomonidan qo'llanilishining barqaror tendensiyasi mavjud.

Texnologiyalar rivojlangani sari firibgarlikning yangidan yangi turlari paydo bo'lmoqda. Shulardan eng keng tarqalgani – kiberfiribgarlikdir. Oxirgi 3-yilda bu turdagi jinoyatlar soni 8 barobarga ko'paygan[2].

TADQIQOTNING USULLARI.

Tadqiqotni amalga oshirishda tarixiy, tizimli, qiyosiy-huquqiy, tahliliy, mantiqiy, sotsiologik so'rov o'tkazish, statistik ma'lumotlar tahlili, qonunni qo'llash amaliyotini o'rganish kabi usullardan foydalanilgan.

NATIJALAR.

- keng aholi qatlami o'zaro munosabatlarga ishonch bilan qarashadi;
- ijtimoiy munosabatlarga kirishilganda qonun doirasida belgilab qo'yilgan harakatlar bilan emas, balki urf-odat yoki milliy an'analarimiz doirasida harakatlanishadi;
- tahlikali dunyoda axborot texnologiyalari orqali sodir etilishi mumkin bo'lgan jinoyatlar haqida to'liq ma'lumotga ega emas;
- bunday jinoyatlar sodir etilishiga urinish aniqlanganda aholi o'rtasida tezkor aloqa orqali huquq-tartibot idoralariga murojaat qilmasliklari, murojaat qilinganda ham huquq-tartibot idoralarida tezkorlik bilan bunday jinoyatni sodir etishga suiqasd deb topgan holda javobgarlikka tortish amaliyoti yetarlicha yo'lga qo'yilmaganligi bilan izohlanadi.

MUHOKAMA.

Noma'lum “xaloskor”. Bu sxemada firibgar odamlarning qo'l telefoniga qo'ng'iroq qilib, o'zini Markaziy bank, tijorat banki yoki to'lov tizimi (masalan, Click) xodimi deb tanishtiradi. Shundan keyin mobil ilova buzilgani, bank kartasi blok holatiga tushgani, kartadan noqonuniy pul yechib olishga urinishlar bo'layotgani va shu kabi turli uydirmalarni keltirgan holda, darhol chora ko'rilmasa, barcha mablag'lardan ayrilish mumkinligini ta'kidlab, ishonchga kirishga va emotsional ta'sir o'tkazishga urinadi.

Masalan, “bank kartangizdan qanchadir mablag' o'g'irlandi, bu sizmisiz?” deyishi mumkin[3]. Firibgar “tezroq”, “hoziroq”, “keyin tushuntiraman”, “tezroq kerak” kabi so'zlar bilan sarosimaga solishga urinadi. Bu holatda hech qachon telefoningizga kelgan bank kartalari bilan bog'liq bir martalik yuborilgan SMS-kodni, tijorat banklari, to'lov tizimi operatorlari va to'lov tashkilotlarining mobil ilovalariga kirish huquqini beruvchi login va parollarni hech qanday shaxslarga aytmang. Ular sizdan olgan ma'lumotlar (SMS-kod, login va parol va h.k.) orqali bank kartangizdagi pul mablag'larini ko'chirib olish yoki ruxsatingizsiz boshqarish imkonini qo'lga kiritadi.

“Tanlovda g'olib bo'ldingiz”. Noma'lum shaxs siz bilan bog'lanib, tanlovda g'olib bo'lganingiz bilan tabriklaydi. Keyin sizga “yutib” olgan pulni qabul qilib olishingiz uchun link yuboradi va ko'rsatilgan saytga kirib mablag'larni qabul qilishingiz haqida aytadi[4]. Saytga kirib, plastik karta raqami, amal qilish muddati, telefon raqam va kelgan SMS xabarnomadagi parolni ham kiritganingizdan keyin, plastikdagi barcha pul soniyalar ichida yechib olinadi.

Sovg'alar taklif etgan holda “qo'shimcha to'lovlar”, “garov puli qo'yish” yoki boshqa yo'llar bilan pul o'tkazishni so'rash ham firibgarlik alomatlarini hisoblanadi[5].

“Guruhga odam qo‘shing”. Oxirgi vaqtlarda avj olayotgan firibgarlik turlaridan yana biri – Telegram guruhlariga odam qo‘shish orqali qanchadir mablag‘ bilan taqdirlanishdir. Ushbu holatda ham firibgarlar telefon raqam va plastik karta ma‘lumotlarini bilib olib, hisobdan pul yechib olishga urinadi.

Shu tufayli turli aksiya va konkursarga ishonib, shaxsiy hisob ma‘lumotlarini begonalarga oshkor etmaslik tavsiya etiladi, aks holda firibgarlik qurboniga aylanib qolishingiz mumkin.

Elektron savdo platformalari. Onlayn savdo platformasiga (masalan, OLX.UZ) o‘z narsangizni sotish uchun joylashtirdingiz. Bir ozdan so‘ng e‘lon bo‘yicha xaridor chiqadi va sizga yozadi. Siz bilan savdolashadi. Shundan so‘ng tovar pulini yuborganini, hisobni tekshirib ko‘rish kerakligini aytib, havola yuboradi[6]. Yuborilgan havolaga esa kartadagi pulni yechib oladigan tizim o‘rnatilgan bo‘ladi. Kirganingizdan keyin pulingizni yechish uchun karta raqamingizni so‘rashadi.

Karta raqamini yozganingizdan keyin hech qanday pul ko‘rinmaydi. Keyin sotuvchi pul yo‘qligini, ko‘rinmayotganini aytadi. Shundan so‘ng ular maxfiy kodni telefoningizga yuborishadi va shu orqali kartangizdagi hamma mablag‘ni yechib olishga urinishadi.

Onlayn xizmatlarning rivojlanishi insonlarga shu kabi qator yengilliklarni beryapti, biroq bu bilan birga “virtual firibgarlik” ham avj olishda davom etmoqda. Firibgarlar endi o‘z o‘ljalarini onlayn tarzda ovlayapti.

Ko‘p hollarda fuqarolar onlayn to‘lovlardan foydalanish qoidalaridan bexabarligi, ijtimoiy tarmoqlarda botlar va kanallardan foydalanishda virtual bilimlarning yetarli emasligi sabab firibgarlarning tuzog‘iga tushib qoladi. Noqulay vaziyatlarga tushib qolmaslik, yolg‘on qurboniga aylanmaslik, pullardan ayrilib qolmaslik uchun odamdan biroz diqqat, ozroq qunt talab etiladi.

“Fishing” usuli. Fishing sxemasi oddiy – qalloblar taniqli brendlar, banklar va yetkazib berish kompaniyalari nomidan firibgar saytiga havolani tarqatishni tashkil qilishadi[7].

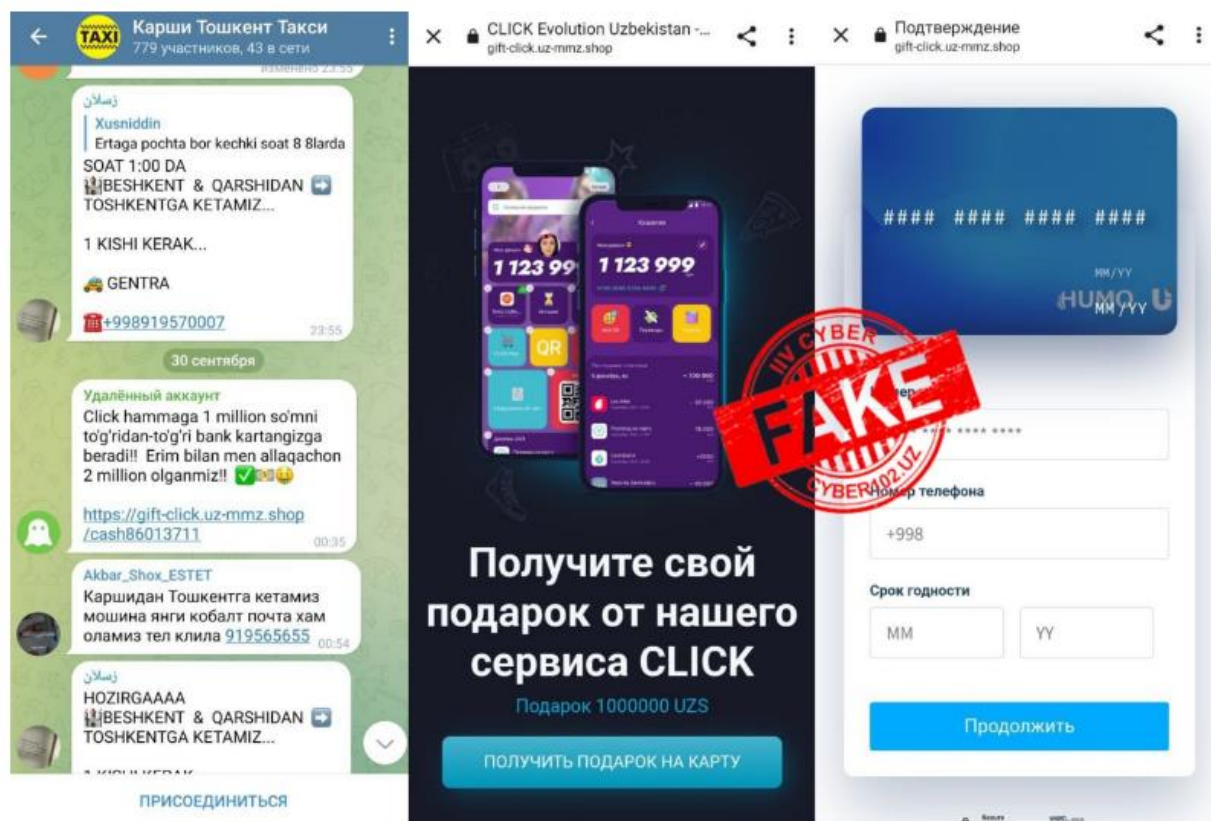
Firibgarlar o‘zlarini bank xodimi, Click, Payme kabi to‘lov tizimlaridan ekanini aytib, “Plastik kartangizga kiberhujum bo‘lyapti” yoki tizimda qandaydir xatolik yuz bergani, tizim yangilangani uchun unga raqamni qayta ulab qo‘yish kerakligini sabab qilib ko‘rsatadi.

“Hozir sizga maxfiy kod yuboriladi, uni zudlik bilan aytishingiz kerak”, deydi[8]. Agar raqamni ulash uchun kodni berishmasa, foydalanuvchilar tarmoqdan uzib qo‘yilishlari, pul o‘tkazish-yechish amaliyotlarini bajara olmasdan bloklanib qolishlarini yoki bo‘lmasa, kartasidagi pullaridan ayrilib qolishini aytib, bosim o‘tkazishadi. Shuningdek, foydalanuvchidan shaxsiy ma‘lumotlari: karta raqam, login va parollar ham so‘ralishi mumkin. Sodda insonlar esa vahima va qo‘rquv ostida bunday aldovlarga ishonib, darhol telefoniga kelgan SMS-kodni aytadi va kartasidagi bor mablag‘dan ayriladi.

Qanday himoyalani kerak?

Sayt nomiga e‘tibor bering. Manzil satrida haqiqiy sayt https bilan boshlanadi, soxta sayt http bilan boshlanadi yoki sayt nomi o‘zgartirilgan bo‘ladi. Masalan, <https://www.korzinka.uz> emas, <http://www.korzinka.official.u...> (<http://www.korzinka-online.uz> va hokazo).

Soхта xabarlar

ИИВ ТҚД Киберхавфсизлик маркази

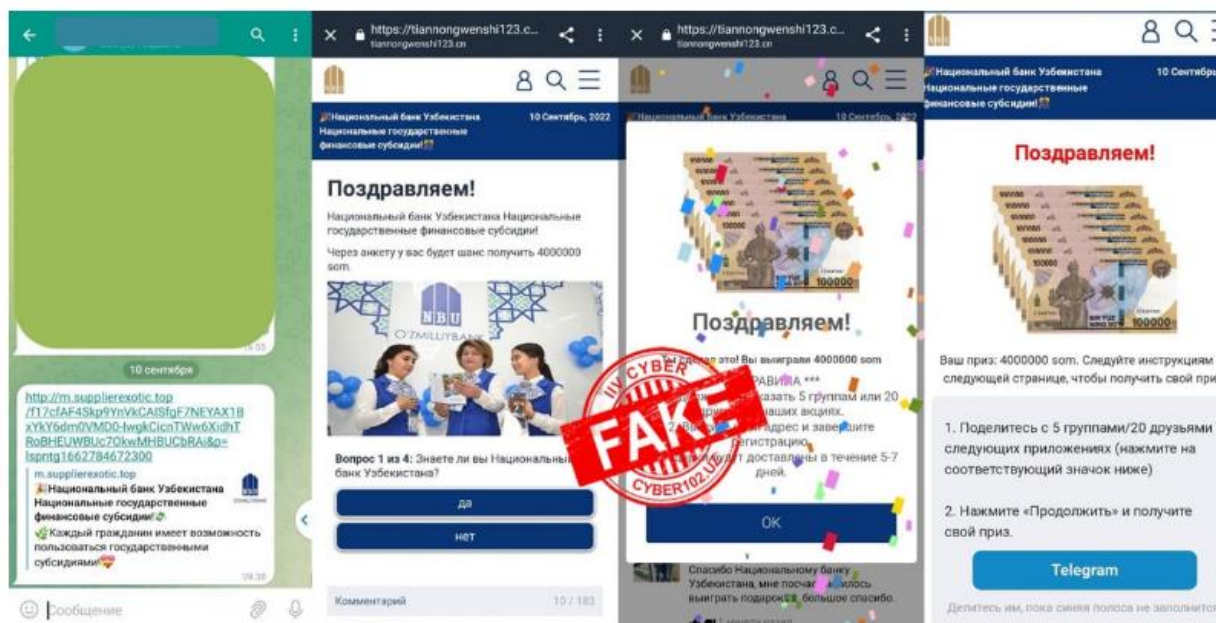
“Pul yutib olishingiz mumkin”, “Sovg’a yutib oldingiz”, “Sizga qanchadir mablag’ meros qoldi” yoki “Sizga birorta fond tomonidan pul ajratildi, uni ushbu havola orqali olishingiz mumkin” kabi xabarlar orqali insonlarni ishontirib, shaxsiy ma’lumotlarini bilib olish holatlari ham ko’p kuzatiladi.

Hozirgi kunda ulardan eng ommalashgani bu — meros haqidagi va’da.

Sizga ham elektron pochta yoki messenjerlar orqali qaysidir xorijlik uzoq qarindoshingiz yoki familiyangiz o’xshash insondan tasodif tufayli sizga katta meros qoldirgani haqida xabar kelgandir.

Ushbu merosni qo’lga kiritishdagi dastlabki xarajatlar sizning bo’yingizda bo’ladi. Pul yutib olganiga yoki kutilmaganda “merosxo’r” bo’lib qolganiga ishongan sodda odamlar esa havola orqali maxfiy ma’lumotlarini: karta raqam, login va parollarini kiritib, ushbu mablag’ni to’lab yuborishadi. Natijada “merosxo’r” yoki “sovrindor” emas, balki jonli xo’rakka aylanishadi.

Banklar nomidan soxta yutuqlar. Firibgarlar soxta akkaunt, soxta saytlar orqali foydalanuvchilarga yozishadi, turli reklamalar orqali ularni jalb qilishadi. Banklar tomonidan pul ajratilgani yoki yutuqli o’yinda g’olib bo’lganlikni tasdiqlovchi xabarlarini jo’natib, havola orqali uni olish mumkinligini ta’kidlashadi.

ИИВ ТҚД Киберхавфсизлик маркази

Biroq bu kabi xabarlarga ishonishdan oldin foydalanuvchining akkauntini ko'zdan kechirish va sayt nomi hamda domeniga e'tibor berish kerak. O'zbekiston hududidagi barcha to'lov tizimlari, banklar hamda rasmiy saytlar faqat ".uz" domeni bilan tugaydigan manzildan foydalanadi. Xabar jo'natgan akkauntida esa asosan bitta rasm bo'ladi va telefon raqami ko'rsatilmaydi.

Oldi-sotdi saytlardagi firibgarliklar. Firibgarlar oldi-sotdi saytlarida sotuvga qo'yilgan narsalarga xaridor sifatida o'zini tanishtiradi. Faqat uzoqda, boshqa bir viloyatda yashashini aytib, tovarni pochta orqali berib yuborishingizni iltimos qiladi. So'ng turli banklarning soxta saytini yaratib, (masalan, "anorbank.uz" emas, «anorbank.uz-derart.com») "mana shu saytga karta ma'lumotlaringizni kiritib, pulni qabul qilib oling", deydi. Siz esa haqiqiydek ko'ringan saytga o'ylab o'tirmasdan ma'lumotlaringizni kiritasiz, qarabsizki, kartadagi barcha pullaringiz yechib olinadi.

Buning teskarisi ham bo'lishi mumkin. Ya'ni firibgarlar xaridor emas, sotuvchi rolda ham ko'pchilikni chuv tushiradi: aytaylik, 6 million so'mlik noutbukni yarim narxiga baholab, saytga e'lon beradi. Sotib olmoqchi bo'lganlarni tovar holati ijobiyligiga ishontirgandan so'ng, hammasi firibgar rejasi asosida davom etadi. Kim ham katta chegirmada xarid qilishni xohlamaydi deysiz? Xaridorlar "iltimos, hech kimga sotib yubormang, men olaman", deyishni boshlaydi va firibgar ularning har biriga "Xaridorlar juda ko'p, xohlasangiz pulning yarmini hoziroq tashlab bering, men boshqaga sotmay turaman", deb mo'maygina mablag' yig'ib oladi va "g'oyib bo'ladi".

Pul o'tkazish uchun ba'zida bank karta raqami, egasining F.I.Sh, STIR kerak bo'ladi. Ammo CVV-kod, PIN-kod va SMS-xabarlar orqali kelgan bir martalik tasdiqlash kodlari hech qachon talab qilinmaydi. Agar sotuvchiga ishonmasangiz, oldindan to'lovni amalga oshirmang.

Sarmoya, xayriya taklifi. Firibgarlar, shuningdek, o'zlarini treyding yoki qandaydir qurilish kompaniyasi vakili sifatida tanishtirib, "Siz bizga ma'lum miqdorda sarmoya kiritish evaziga ko'p pul ishlab olishingiz mumkin", deb ham odamlarni aldaydi. Achinarlisi, oramizda mana shunday oddiy yolg'onlarga ishonib qolayotganlar ham yo'q emas.

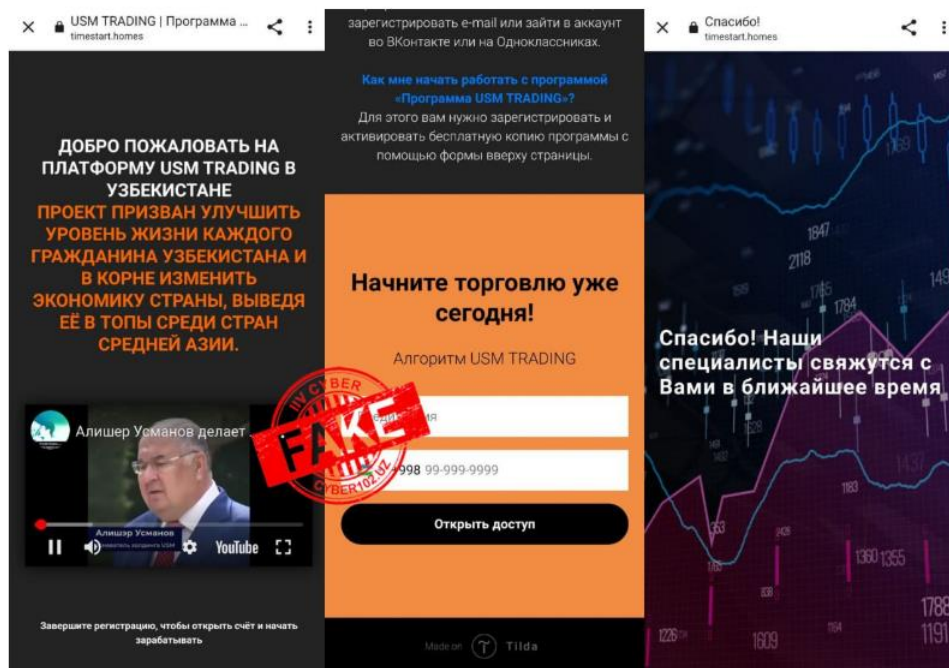

Фото: ИИР ТКП Киббохалфизилик мақкачи

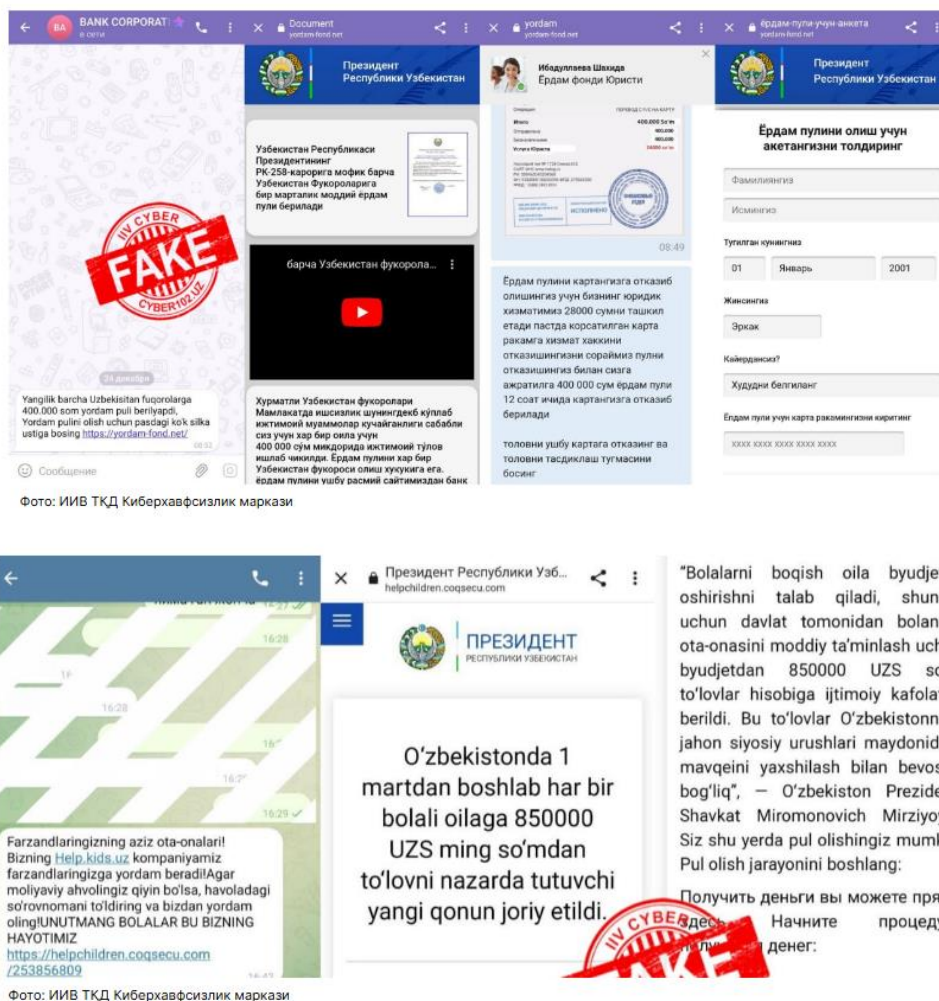
Virtual firibgarlar insonlarni chuv tushirishda mashhur qiyofalardan ham foydalanishmoqda.

Hozirgi paytda *Alisher Usmonov*, *Ravshan Ermatov*, *Zafar Hoshimov*ning qiyofalaridan foydalanish orqali odamlarning ishonchiga kirish firibgarlarning “trend”dagi usuli bo‘lib turibdi.

Firibgarlar mashhurlarning videotasviriga sun’iy intellektga asoslangan dastur yordamida qayta ishlov berib, audioyozuvlarni soxtalashtirish yo‘li orqali buni amalga oshiryapti. Natijada sodda insonlar soxta “mashhur”larga ishonib, katta miqdordagi pul mablag‘larini virtual firibgarlar qo‘liga berib qo‘ymoqda[9].

Tarmoqlar hamda messenjerlar orqali davlat rahbari nomidan aholiga, yoshlarga, oilalarga pul ajratilayotgani, shuningdek, foizsiz kreditlar berilishi haqidagi xabarlar jo‘natish holatlari ham ko‘p kuzatilmoqda.

Bu mazmundagi xabarlarga ishonishdan oldin saytning nomiga, domeniga e‘tibor berish kerak. Masalan, “Har bir bolali oilaga 850 ming so‘mdan to‘lov” haqidagi xabarni olaylik.

Yordam pulini **helpchildren.coqsecu.com** saytidan olish mumkinligi ta'kidlangan[10]. Bu kabi mazmundagi xabarlarning yolg'onligini domen manzilidagi chalkashlik, noaniqlik va imloviy xatolardan ham aniqlash mumkin: firibgarlar asosan oddiy, grammatik xatolar bilan yozadi yoki so'zlar bir-biriga to'g'ri ulanmagan bo'ladi. Bu esa boshqa tildan o'zbek tiliga tarjima asosida yozilganini isbotlashi mumkin. Afsuski, bularning yolg'on ekanini bilganlar ham bor, bilmaganlar ham.

Bularni o'qib, "Menda ham xuddi shunday vaziyat bo'lgan", deyayotgan bo'lsangiz, ajabmas, chunki virtual firibgarlar tuzog'iga ilinganlar soni kundan kunga ko'payib bormoqda.

XULOSA.

Ma'lumotlarga ko'ra, har sekunda dunyo bo'yicha 5-7 nafar fuqarolar to'lov kartalari vositasida virtual firibgarlik jabrlanuvchisiga aylanarkan.

Fishing – bu firibgarlikning bir turi bo'lib, uning maqsadi foydalanuvchining maxfiy ma'lumotlari — login va parollarni qo'lga kiritishdir.

Fishingga olib kelishi mumkin bo'lgan 5 ta keng tarqalgan xatolar:

- antiviruslardan foydalanmaslik;
- elektron pochtaga kelgan noma'lum xabarlarni ochish;
- saytning manzil satrini tekshirmaslik;
- xavfsiz bo'lmagan sahifalar orqali to'lovlarni amalga oshirish;
- barcha to'lovlar uchun bitta bank kartasidan foydalanish.

Bu xatolarga yo'l qo'ymaslik orqali firibgarlikdan himoyalaniish mumkin.

Onlayn firibgarlik uchun qonunchilikda qanday javobgarlik mavjud?

Jinoyat kodeksining 168-moddasida firibgarlik va uning turlari uchun javobgarlik va jazo belgilangan. Unga ko'ra, firibgarlikni axborot tizimidan, shu jumladan axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etganlik uchun – bazaviy hisoblash miqdorining 300 baravaridan 400 baravarigacha jarima yoki 2-yildan 3-yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud muayyan huquqdan mahrum etib, 5-yildan 8-yilgacha ozodlikni cheklash bilan jazolanadi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Уралов, С., & Утаров, К. (2025). ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИНИНГ СУДГАЧА БЎЛГАН БОСҚИЧИДА РАҚАМЛИ ИШ ЮРИТИШ. *Modern Science and Research*, 4(2), 159–167. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/65334>
2. Sardorovich, Uralov S. "Dynamics and Current State of Youth Crime in the Republic of Uzbekistan." *World Bulletin of Management and Law*, vol. 31, 8 Feb. 2024, pp. 9-12.
3. Абдулхаев А. ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТИНИНГ КРИМИНОЛОГИК ТАВСИФИ //Академические исследования в современной науке. – 2024. – Т. 3. – №. 48. – С. 38-49.
4. Кушбаков Д. М., Эгамбердиев В. О. Фирибгарлик жиноятини барвақт профилактикасини такомиллаштириш масалалари //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Т. 1. – №. 8. – С. 118-122.
5. Искандеров П. К. ИНТЕРНЕТ ОРҚАЛИ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТЛАРИ: ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ //Eurasian Journal of Technology and Innovation. – 2024. – Т. 2. – №. 1-3. – С. 168-173.
6. Қадамович Б. Х., Халилов Ж. У. Ў. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТИНИНГ УМУМИЙ ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 3. – С. 17-22.
7. Tadjiyev A., Abdusharipov M. AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR QILINADIGAN FIRIBGARLIK JINOYATINING SHAKLLARI VA ULARGA TAVSIF //Наука и инновация. – 2025. – Т. 3. – №. 24. – С. 65-68.
8. Абдреимов А., Сайфуллаев Ў. ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТИНИ ОЛДИНИ ОЛИШГА ДОИР ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАР //Журнал академических исследований нового Узбекистана. – 2024. – Т. 1. – №. Special Issue 12. – С. 69-74.
9. Исомиддинов С. Основные направления совершенствования виктимологической профилактики мошенничества //Общество и инновации. – 2024. – Т. 5. – №. 3/S. – С. 185-192.
10. Тошев О. Почему растет число мошенничеств. Можно ли это предотвратить? //Правовые вопросы противодействия мошенничеству и киберпреступлений. – 2021. – Т. 1. – №. 1. – С. 87-91.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).